

מבט על, גיליון 688, 21 באפריל 2015

**אספקתן של מערכות ההגנה האווירית S-300 מרוסיה לאיראן:
איתות לשינוי במדיניות הרוסית כלפי המזרח התיכון**

אודי דקל וצבי מגן

בשבוע שעבר הודיעה רוסיה על שחרור והעברה קרובה של מערכות ההגנה האווירית המתקדמות S-300 לאיראן. אספקת המערכות עוכבה בשש השנים האחרונות, למרות שלתפיסתה של רוסיה הן מיועדות להגנה ולא להתקפה ולמרות שאיראן שילמה עבורן. זאת, בעקבות פנייה של ארצות הברית וישראל למנוע מאיראן מערכות אלה בזמן שמעצמות המערב מנסות לשכנעה לנטוש את תוכנית הגרעין הצבאית שלה הן באמצעות משא ומתן והן תוך איום בהפעלתה של האופציה הצבאית נגד תשתיות הגרעין האיראניות. בשל התפיסה, כי מדובר במערכות הגנה, אספקתן אינה מהווה הפרה של הסנקציות הבינלאומיות שהוטלו על איראן, אך יש לזכור כי ההקשר הרחב יותר של התפתחות זו, הוא המאבק על השפעה, המתנהל בין רוסיה לבין המערב בכלל וארצות הברית בפרט, על רקע הרחבתה של פריסת נאט"ו למדינות מזרח אירופה, סוגיית פריסת מערכות ההגנה אמריקניות נגד טילים בליסטיים במזרח אירופה, ומעל לכל – העימות באוקראינה והסנקציות הכלכליות שהוטלו על רוסיה בשל אופן התנהלותה במשבר זה. הסנקציות ממוקדות בגורמי ממשל וכלכלה בכירים ברוסיה ונתפסות על ידי השלטונות כמיועדות לערער את היציבות הפנימית והמשילות. נראה, כי זה הרקע לבחירה הרוסית בהרחבת העימות בינה לבין ארצות הברית והמערב גם למזרח התיכון.

פעלתנות רוסית במזרח התיכון

מלבד ההודעה בנוגע להעברת מערכות ה-S-300 לאיראן, ניכרת בתקופה האחרונה פעלתנות גוברת של רוסיה במזרח התיכון. במסגרת זו ראויים לציון ביקורו של שר הביטחון הרוסי סרגיי שויגו בטהרן בינואר 2015; ביקורו של הנשיא ולדימיר פוטין במצרים בפברואר 2015 ואספקת אמצעי לחימה למצרים; באפריל ביקר במוסקבה נשיא הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס לשם דיון בתהליך המדיני הישראלי-פלסטיני; נערכים מגעים בין ירדן לרוסיה לגבי אספקתם של כורים לאנרגיה גרעינית לירדן; מעורבותה של רוסיה בסוריה מתבטאת בית היתר בחתירה לפתרון שיתיר את משטרו של בשאר אל-אסד על כנו; לאחרונה הוזמנו בכירים מערב הסעודית לביקור במוסקבה.

הסבר רשמי לשחרור מערכות ההגנה האווירית שנרכשו על ידי איראן, כפי שנמסר על ידי סגן שר ההגנה הרוסי, אנטולי אנטונוב, הוא, כי איראן תבעה החזר כספי על אי-אספקת המערכות. נוכח הקשיים הכלכליים, שבהם רוסיה נתונה בשל הסנקציות המערביות, היא אינה יכולה לשלם לאיראן את הקנס של כארבעה מיליארד דולר, כפי שדורשים האיראנים (עלות העסקה כמיליארד דולר בלבד). ואולם, מערכת השיקולים שהנחתה את הנהגה במוסקבה בעניין זה רחבה יותר והיא כוללת חשש, כי הסכם סופי בנושא הגרעין יקרב את איראן לארצות הברית ורוסיה שואפת להחזיר את איראן לחיקה. פרסומם של העקרונות להסכם היווה לכן הזדמנות נוחה עבור רוסיה להודיע על אספקתן הצפויה של המערכות, כדי להקדים את שאר העולם בהרחבת שיתוף הפעולה איתה לקראת הסרת הסנקציות ואף לקדם עם איראן עסקות בתחומי האנרגיה, הביטחון והכלכלה.

להלכה, המדיניות של רוסיה במזרח התיכון גורסת נייטרליות, אך בפועל רוסיה נוטה לתמיכה ב-"ציר האיראני" – סוריה, עיראק וכן בתימן – שם, היא קוראת להימנע מהתערבות ערבית צבאית נגד החותיים. במוסקבה נשמעת טענה נגד מחנה המדינות הערביות הסוניות,

מבט על, גיליון 688, 21 באפריל 2015
אספקתן של מערכות ההגנה האווירית S-300 מרוסיה לאיראן:
איתות לשינוי במדיניות הרוסית כלפי המזרח התיכון
מאת: אודי דקל וצבי מגן

ובראשן ערב הסעודית, על כי הן אחראיות להתפשטות הטרור הסוני-סלפי במזרח התיכון ובעולם, ובכלל זאת גם לכיוונה של רוסיה. במקביל, רוסיה מנהלת באזור "משחק כפול", שכן הנהגתה מחד גיסא תומכת ב-"ציר האיראני" ומאידך גיסא מנסה להתקרב למדינות הסוניות המובילות – ערב הסעודית, מצרים, טורקיה, נסיכויות המפרץ, ירדן וכן לישראל.

גם כלפי ישראל מנהלת מוסקבה משחק מורכב. בשנים האחרונות חלה התקרבות בין שתי המדינות, שבאה לביטוי במניעת אספקת מערכות ההגנה האווירית S-300 לאיראן, לסוריה וכן בהסכמה בשתיקה, שלפיה אף אחת משתייהן אינה מתערבת בסכסוכי האחרת לבין מדינה שלישית. לפיכך, ישראל שמרה על נייטרליות ביחס למדיניות רוסיה בחצי-האי קרים ובאוקראינה, ואילו רוסיה נמנעה מלאתגר את ישראל, עד לאחרונה, בעניין הפלסטיני, ובכלל זאת במהלך מבצע 'צוק אתן'. עם זאת, רוסיה לא נרתעה מפגיעה באינטרסים ישראלים, כאשר מנגד נמצא האינטרס שלה בהגברת השפעתה במזרח התיכון, ובפרט ביצירת אתגר לארצות הברית.

עדיין, אין לראות בכוונה להעביר לאיראן את מערכות ההגנה האווירית המתקדמות מדיניות המכוונת ישירות נגד ישראל. על כן, סביר, כי יעשה ניסיון רוסי להרגיע את החשש הישראלי באמצעות הידברות מדינית ולפצות אותה על ידי קידום פרויקטים כלכליים. שהרי רוסיה רואה בישראל שחקן חשוב במזרח התיכון, שבלעדיו לא ניתן לייצב את האזור, להתניע תהליך מדיני עם הפלסטינים ולעצור את התפשטות הטרור האסלאמי הרדיקלי.

סיכום והמלצות

אל לישראל לחזור לסדר היום ביחסים עם רוסיה, אך יש להימנע מיצירת משבר עמוק ובלתי-מבוקר ביחסים בין המדינות. לכן, מומלץ, כי ישראל תאותת למוסקבה, כי בכוונתה לבחון מחדש שורה של סוגיות הנוגעות לרוסיה. ביניהן: "הנייטרליות" הישראלית בסוגיית אוקראינה; עסקות של מכירת נשק מישראל למדינות שכנות לרוסיה – מהלכים שישראל נמנעה עד כה מלבצע בשל התנגדות רוסית; התייחסות ליוזמה רוסית בנושא התהליך המדיני עם הפלסטינים – ובפרט כזו שלא תתואם עם ארצות הברית; בחינת האינטרסים הרוסיים בנושא אספקת גז למדינות במזרח התיכון ובאירופה; תמיכה במדינות ערב הסוניות בלחימה ב-"ציר האיראני" ובשלוחותיו במזרח התיכון.

לצד איתותים אלה, על ישראל להימנע משבירת הכלים ביחסים עם רוסיה ולהמשיך בדיאלוג המדיני-אסטרטגי עמה. במסגרת זו, עליה לדרוש מרוסיה להמשיך את האמברגו על אספקת מערכות טילי קרקע-אוויר מתקדמות לסוריה (העלולות להגיע גם לידי חזבאללה) ולהרחיבו גם לטילי חוף-ים ולמערכות תלול-מסלול מתקדמות. כן ראוי לבחון מחדש את מועד אספקתן של מערכות ה-S-300 לאיראן, לבטח אם לא יושג הסכם כתוב בין המעצמות לאיראן בסוגיית הגרעין. בנוסף, יש לדרוש בחינה של כוונותיה של איראן בנושא הגרעין, ובפרט יישום מחויבות לדלל מלאי של אורניום מועשר ולאפשר ביקורות של סבא"א באתר בפרצ'ין, טרם אספקת המערכות.